

T EGENSTRIBBELENDE INSECTEN

DE POËZIE VAN ANNE VEGTER

Anne Vegter (Delfzijl, 1958) debuteert in 1991 als dichter met *Het veerde*. Op het moment dat die bundel verschijnt, heeft ze al twee kinderboeken uit: in 1989 publiceert Vegter *De dame met de neushoorn*, dat een jaar later bekroond wordt met de Libris Woutertje Pieterseprijs, en in 1990 volgt *Verse bekken!*, dat – uitzonderlijk voor een kinderboek – genomineerd wordt voor de AKO Literatuurprijs.

Vegter heeft in een psychiatrische inrichting gewerkt en de Academie voor Expressie door Woord en Gebaar gevolgd. Daarmee lijken al twee elementen van haar werk verklaard. Alles wat Anne Vegter schrijft, getuigt van een scherp menselijk inzicht en in iedere tekst is er sprake van een fikse portie theatraliteit – in wat voor genre ook geschreven. Die genres zijn sprookjes, monologen, gedichten, kort proza, pornografie, novelle, verhalen en toneel.

De eerste dichtbundel, *Het veerde*, telt niet meer dan vijftien korte gedichten en lijkt betrekking te hebben op de beeldende kunst. Op de kaft van het bundeltje staat: met prenten van Annelies Alewijnse. Het is allerm minst zo dat de zwart-witafbeeldingen de gedichten verluchtigen of illustreren. Toch zijn er in de gedichten telkens woorden of wendingen te vinden die terugkeren in het schilderij. Het is een raadsel wat er eerst was, de prent of het gedicht. Soms lijkt de auteur op het beeld te reageren, dan weer de kunstenaar op de tekst. Hier is geen sprake van “een praatje bij een plaatje” (of omgekeerd), maar dichter en kunstenaar weten zich op artistieke en intelligente wijze wel degelijk te vervlechten.

ERIK LINDNER

werd in 1968 geboren in Den Haag. Hij is redacteur van de literaire tijdschriften *De Revisor* en *Terras*, heeft een tweewekelijkse rubriek op de website van Poetry International en schrijft in diverse bladen over poëzie. Hij publiceerde vier dichtbundels, waarvan *Terrein* (De Bezige Bij, 2010) de recentste is.

Gedichten van hem verschenen ook in het Frans en het Duits. Uit het werk van J.H. Leopold stelde hij een bloemlezing samen: *U missen en u niet ontgaan* (Van Oorschot, 2011). In 2013 verscheen zijn eerste roman: *Naar Whitebridge* (De Bezige Bij). Adres: elindner@xs4all.nl.

O, BROZE EROTIEKI!

Het veerde is de lichtste dichtbundel in het oeuvre van Anne Vegter. Direct valt de spreektaal op, de vaak onafgemaakte en humoristische zinnestelsels waarmee Vegter haar teksten componeert. De gedichten lijken zich af te spelen in een hoofd waar voor ieder denkbare ongerijmdheid plaats is: zo valt een spreker van de trap en wordt dan ingehaald door kopjes waar ze uiteindelijk weer in belandt. Wie is in dit gedicht aan het woord? De koffie? “Ik keek goed uit mijn ogen hoe ik / verdraaid goed uit mijn ogen keek”, stelt ene “Juffrouw Vegter” nadat de groenteboer een bloemkool doormidden heeft gesneden en ze feitelijk de weg kwijt is. De poëzie van Anne Vegter is van in het begin al *edgy*, een beetje *far out*. De dichteres spreekt de taal van “Jan Rap en z’n maat”, volkse types aan de zelfkant van het bestaan. Zij worden niet larmoyant beschreven, Vegter laat hen er gewoon zijn en spreken. Er is een fraai gedicht over uit logeren gaan en het eikenhouten bed uitproberen, ‘Tijdelijk ergens’. “U wilt uit neuken met de neus?”, wordt gevraagd aan een slang die zich “verdraait om het oor”. De bijbehorende tekening toont het zijaanzicht van een hoofd waar een slang doorheen krioelt, tekst en beeld vallen samen.

Een glansrol in *Het veerde* is toebedeeld aan Sara Bertha (Dolly) Rootmond, zeg maar Dolly. “Probeer het eens met een vrouw”, krijgt ze in de bar te horen, en na een handgebaar richting haar hoofd zegt ze: “Het dier is in de mode.” Er lijkt een man aan het woord die haar in het volgende gedicht, ‘Dolly’s droom’, in de buik heeft gekust: “ik loop haar na, / die vrouw waar ik in durf”. Dat Vegter een stem geeft aan een mannelijk subject, roept geen verbazing op in haar theater, lenig als ze is in het verdelen

Anne Vegter, Foto Merlijn Doomernik.

van stemmen. In ‘Op bed bij Dolly’ wordt de intiemste scène beschreven: “Ik wil dit steeds.” Maar ondanks de waarschuwing “Stap niet uit bed, // denk aan de magie” gaat manlief toch “Even pissen” en zijn roede spoelen. En weg is de verbintenis: “o, broze erotiek. // Verlaten voor dat ene.”

Dan krijgen we een gedicht in drie delen: ‘De avonturen van Dolly, zwanger’. Dolly loopt over het kerkhof om namen te zoeken voor haar aanstaande zoon. Dat krijgt iets humoristisch als beide namen van een zerk geplukt moeten worden: de aanstaande boreling is namelijk “Zijn vaders naam kwijt”. Plotseling is er een vriend, die voor de zwangere vrouw “op oorlogspad” gaat en thuiskomt met de buit: “frites, vriend, weed, Triple”. De baby is dan “even bij de linies weg”. Dolly zoekt “iemand voor het kind, zodat zij ook eens, / straks, alleen” – een typisch voorbeeld van Vegters abrupt eindigende zinnen. Maar ook hij “wandelt Dolly’s droom uit. Volgende:”.

Met die dubbele punt eindigt dit fraaie luikje over de wedervaringen van Dolly, een van de vroege hoogtepunten in het dichtwerk van Anne Vegter. Op zekere momenten weet zij in haar poëzie het drama, de tragiek en de ongebreidelde fantasie uit haar kinderboeken samen te brengen met de wrange seksualiteit die spreekt uit haar pornografie. Dat lukt in *Het veerde*, in een paar losse gedichten en ook in haar latere werk, wanneer ze in haar bundels monologen onderbrengt. Dat zijn de onbetwiste hoogtepunten in haar oeuvre.

Het zal elf jaar duren, tot 2002, voor er een nieuwe dichtbundel volgt. Anne Vegter is in de tussentijd te gast bij Michaël Zeeman in zijn televisieprogramma over boeken, naar aanleiding van *Ongekuiste versies*, haar literair-pornografische verhalen uit 1994

die nogal wat opzien baren. In 1996 verschijnt er een toneelstuk, *Het recht op fatsoen*, en in 1999 een kleine roman in verhalen, *Harries hoofdingang*, uitgegeven als een kinderboek (dun, klein, weinig tekst op de pagina en veel tekeningen van Geerten Ten Bosch) maar toch bestemd voor volwassenen.

Harries hoofdingang is opnieuw zo'n voorbeeld van een tussengenre waarin Vegter goed gedijt, een beetje een zot en mal boek dat een enerzijds aandoenlijk, anderzijds meelijwekkend karakter tot leven roept: "Na zijn verlangen smooit hij twee ons postelein in de boter." Hij wordt tamelijk karikaturaal neergezet: "Diep in zijn sokken stond Harrie voor het raam." Is dit een miniroman, een roman in pilvorm zoals Jacq Vogelaar het noemde, is Harrie misschien een meneertje, een handvat voor een verhaal, niet in de weg gezeten door enig karakter? Aan ene "tante P." schrijft Harrie hartstochtelijke brieven, literaire hoogstandjes. "Je zit boordevol met in jezelf begrijpelijke woorden." Natuurlijk is Harrie van lotje getikt, hij spoort niet, zoals de meeste karakters bij Vegter. Harrie schrijft waanvoorstellen aan zijn tante: "Uit haar snavel puilen ranzige wormen en tegenstribbelende insecten." *Harries hoofdingang* is schrijnend als een kinderboek waar iedere sprookjesachtigheid uit verdwenen is.

ONGEZOND VERSTAND

Aandelen en obligaties (2002) is de eerste grotere en ambitieuze dichtbundel van Anne Vegter. Haar absurdisme en grilligheid worden in een zekere ernst verpakt. Dat blijkt al uit de conceptuele opzet: behalve de bundeltitel kent de bundel vier afdelingen met als titels 'Preferente aandelen', 'Voorkennis', 'Fusiekoorts' en 'Effectief rendement'. Van enige beurskoers of economisch stelsel is weinig sprake in de gedichten zelf, het conceptuele jasje van de bundel lijkt eerder bedoeld om verschillende gemoedstoestanden te staven.

"Godverdomme zegt hij formeel", staat er in het eerste gedicht, 'Gebruiksaanwijzing', waarin een kunstenaar aangemoedigd dient te worden. Zonder veel succes, lijkt het: "Hierbij is het evoluerend kunstwerk verjaard." Vegter is nog steeds de dichter van de spitsvondige spreektaal: "de telefoon moet gaan / ga dan!" Aanstekelijk is haar stoterende ritme: "zoals wijzen soms zeggen dat adem pas / dat de gedachte pas zinkt als de adem het lichaam". Een van de gedichten heet 'Particuliere tijding': "Het zonnetje // prikt feestelijk door de ramen der kliniek." Die laconieke toon is een constante in de bundel: "Mevrouw Vegter betrappt een autonome oorlogszin." Haar spreektaal, hoe plat ook, wordt mythisch: "Nu eens reutelt de borst eindig, / dan weer hummen we de delen." Je krijgt het idee dat Vegter er soms *pats boem* een gedicht uitsmijt dat er meteen staat, zoals het hilarische 'Mijn kostbare kut viel helemaal verkeerd op het centrum'. Als er in het gedicht 'Persona' sprake lijkt van een splitsing ("Wat een samenvatting van ongezond verstand! / Ik benijd haar daar natuurlijk om / en daar schaam ik mij niet

voor”), lijkt er even een link tussen Anne Vegter en collega-dichteres Esther Jansma, die in *Picknick op de wenteltrap* drie zusjes het woord geeft, als waren zij een karakter.

Hoe conceptueel Vegters tweede bundel ook lijkt, ze raakt haar ongerijmde humor niet kwijt. “Mijn parkiet slaat aan. / Ik wil alles meemaken, dat blijkt.” Een prachtige titel die meteen het moederschap oproept, luidt: ‘s ochtends kijken remco, rob en ruud naar mijn kaakgewricht’. De slotserie, ‘Effectief rendement’, bestaat uit de monoloog ‘Fuga’, een op herhalingen gebaseerd schommelend gedicht dat niet echt aansluit bij de gecondenseerde gedichten uit de eerdere afdelingen. Er zijn drie kinderen, er is een raam met daarachter bomen en een vlieger, en er is de zee waar men naartoe trekt. Het oudste kind graaft een “dappere domme kuil” die door een plotsklapse golfslag wordt weggenomen. Het uitje is niet voor alle leeftijden een succes: “de zee is teveel zee voor wie maar net is”. En zo eindigt het ook:

Het waait hier te hard,
er is teveel zand,
het water is koud,
het strand is te groot,
de kuil is verdwenen,
mijn werk is voor niets,
ik wil zo zeg ik gewoon
naar huis.

KUNST IS BIJVANGST

Naast dichtbundels blijft Vegter ook kinderboeken publiceren. Een daarvan heet *Sprookjes van de planeet aarde* (2006), een boek met mooie prenten en een helder concept: aan het eind van ieder verhaal leeft iemand nog lang en gelukkig. Maar reken maar niet dat het om de held van het betreffende verhaal gaat. Een “onbedaarlijke” prins eet zich helemaal rond en krijgt mooie rode schoentjes die zo zoet zijn als suiker, ze zijn om te smullen. Maar hij is veel te dik en kan zich niet bukken, hij wordt mager van verlangen naar de schoentjes tot hij op is en de schoentjes nog lang en gelukkig leven. Als auteur van kinderboeken is Anne Vegter helemaal vrij en meeslepend, en laat ze haar fantasie de vrije loop.

Er bestaat een planeet genaamd “lapje” waar in rafels stukken stof vanaf komen, de dieren op aarde bijten zich vast in die rafels en worden zo het heelal in getrokken, naar die planeet. En er is een moralistisch sprookje over de “Twee meisjes Bis” waarin het ene zusje gierig is en niets krijgt, terwijl het de ander allemaal niets uitmaakt, zij vindt alles onbelangrijk en uiteindelijk krijgt ze toch alles. Zij leeft dan natuurlijk nog lang en gelukkig.

Spamfighter (2007) is een typische titel voor de dichteres Vegter: modern, scherp, concreet. “Het kan zijn, zei ik, dat iets toevallig langsscheert – een ekster. ’s Avonds / wist ik terwijl ik uit het raam vloog hoe het juiste antwoord klonk: schel en zuiver.” Deze verzen volgen als antwoord op de vraag hoe de dichter te werk gaat. Haar derde bundel is meer uitgesproken en klinkklaar dan de tweede, maar de gedichten blijven even complex. Haar humor is gebleven in *Spamfighter*, maar klinkt wat grimmiger: “Er zijn mannen met het levensgevoel ‘douchecabine’. Het woord / spreekt ze direct aan. In een gesprekje achteraf blijkt vaak waarom.”

“Waar geen deel zijn geen kruimels.” Of: “Beschrijf op gretige toon een tatoeage.” De poëzie van Anne Vegter is intens, indringend, modern, direct en gevoelig, bij de tijd. Maar de gedichten in *Spamfighter* zijn geen eenvoudige eigentijdse snapshots, het zijn bouwsels van snedige opmerkingen en onthutsende inzichten. ‘Kunst is bijvangst’, heet een van de gedichten. “Ik had nagedacht over de houding van de dichter, / niet over die van een gedicht.” De complexiteit van Vegter is die van onafgemaakte zinnen, van een zekere ruwheid die in de spreektaal vervat zit. De lezer moet genoegen nemen met onvoltooidheden. Haar werk steunt deels op de performance, op haar intense en verduidelijkende stem.

Eiland berg gletsjer (2011) is Vegters beste dichtbundel tot nu toe: hij balt de intensiteit, de erotiek en het theater van haar oeuvre samen in een boek dat uit drie afdelingen bestaat. De eerste reeks, ‘Tramps’, telt twaalf gedichten en is rauw. De staccato zinnen lopen ritmisch wel door, maar bestaan uit onlogische en botsende vervolgen. “Lezers zoeken iemand om in uit te rusten”, schrijft Anne Vegter, en dat klinkt tamelijk plagerig: zij speelt met de lezer als een kat met een muis. Er zijn evidente paradoxen als “Slaap je wakker”. In het gedicht ‘Wildcard’ is de regel “Een ouder is een huis” lastig met de rest in verband te brengen, tenzij er cynisme in door klinkt. “Een granaatrode baby spert zijn junglemondje. / Herkenbaar voor wie ze leest gaan babygedichten // over kussen, jaloezieën en ouders/blijvertjes.”

De titel van de schitterende reeks ‘Eiland berg gletsjer’ staat voor gecomponeerde muziek. Net als Hugo Claus in zijn gedragen gedicht ‘Nu nog’ voert Anne Vegter een symfonie uit in taal: vijftien pagina’s lang houdt ze haar melodie en ritme bijeen. Ieder gedicht begint met het woordje “ook”: “Ook als ik in bed naar stemmen op straat luister (...) neuk je me.” Die laatste drie woorden worden als variatie vervangen door “hou je je in” of “wil ik hoe je je inhoudt”, als contrapunt in een liefdesspel dat pieken en dalen kent. Het is onvervalste lyriek en dat is eigenlijk ongekend in het werk van Vegter, geen *tongue-in-cheek*, geen typetjes die van alles zeggen, maar wel onopgesmukte taal: “Ook als jij ’n laatste atoom van je lichaam schraapt, zou je oplevend dood willen zijn / als laatste hart (eiland), als laatste berg (buik) of gewoon schitterend als kut (gletsjer).” De vaste vorm, alle regels in het gedicht zijn even lang, werkt wonderwel.

Het derde deel van de bundel heet ‘Dochter van’ en bestaat uit een sterke monoloog van een dochter van Noah. Zij heeft als broers twee zeehonden die als “olifantendrollen” bijeen zitten, een moeder die tegen haar zegt dat ze niets weet, want ze is “net van na de schepping”, en een tirannieke vader. Vegter op drift maakt hoge golven, ‘Dochter van’ is een geëmancipeerde herschrijving van het Bijbelverhaal, een zeer sterke theatermonoloog. “Ik haat pech / al kan ik ongeluk dat op me af komt / beter aan / dan ongeluk van binnen uit”, laat Vegter de dochter zeggen, die de moederrol op zich moet nemen als ze sterft. En op het hoogtepunt van de monoloog klinkt de apotheose: “Een dichter zei: / je kunt god dood verklaren maar / daarmee is de naam nog niet verdwenen.”

ALS EEN SOLDAAT TE WAPEN

In januari 2013 wordt Anne Vegter in Nederland benoemd tot Dichter des Vaderlands. Het lijkt een keerpunt in haar carrière. Terwijl kinderboeken en theater een onmiskenbaar deel van haar werk zijn, wordt ze nu tot de poëzie geroepen als een soldaat te wapen tijdens een oorlog. Een belangrijk verschil is dat de meeste gedichten bij gelegenheden worden geschreven: de abdicatie van Beatrix, de kroning van koning Willem-Alexander. Ook schrijft ze “oorlogsrapen” (“iemand noemde vrede een periode // waarin het bij anderen oorlog is”). Haar poëzie wordt noodzakelijkerwijs aardser, meer thematisch. Ze blijft evenwel monologen schrijven, zoals een *biopoem* (naar *biopic* of biografische film) over het noodlottige leven van Ingrid Jonker en de weinig gelukkige periode in Amsterdam van deze Zuid-Afrikaanse dichteres. Vegter leest het voor tijdens de Maastricht Poetry Nights en haalt zich de woede op de hals van Breyten Breytenbach, een nauwe vriend van Jonker, volgens wie hedendaagse Nederlandse dichters alles kapot maken wat hem lief is, zonder enig fatsoen of scrupules.

Anne Vegter is geen evidente keuze als Dichter des Vaderlands, en dat is spannend. Het hele concept van de rol en de jaarlijkse Gedichtendag (nu Poëzieweek) is een *anglicificatie*: het is letterlijk overgenomen van Engeland, waar er sinds jaar en dag een *Poet Laureate* is en een *National Poetry Day*. Maar in Engeland is de poëzie overwegend narratiever, staat ze dicht bij de popcultuur en is *spoken word* of *public speaking* een vak op de middelbare school, waarbij kinderen onder meer versjes uit het hoofd leren. Nederland is Engeland niet en over het nieuwe bestel bestaat behoorlijk wat rumoer. Opvallend genoeg bestaat er wel een overeenkomst tussen Anne Vegter, de eerste vrouwelijke Dichter des Vaderlands, en Caroll Ann Duffy, de eerste vrouwelijke *poet laureate*, die gedichten als monologen schrijft. Generatiegenoten Duffy en Vegter zijn beiden scherp, grappig en eigenzinnig. Maar Duffy staat, hoe feministisch ook, in de poëtische traditie van Dylan Thomas. Zoals Claus’ gedicht ‘Nu nog’ in Vegters laatste werk weerklinkt, klinkt Thomas’ stem in de lyriek van Duffy. De vergelijking met

Vegter gaat niet tot in de details op. Een groot verschil is de vorm van de gedichten van beide *poet laureates*: bij Carol Ann Duffy is de opzet standaard, alle gedichten hebben een vergelijkbaar metrum. Vegter is springerig, veelzijdig, al zijn de gedichten in opdracht beduidend strakker dan haar gepubliceerde werk.

Wil het vaderlandse dichterschap geen misbaksel worden – waar het alle kans toe heeft als verdwaalde kloon van Britse snit – dan is het beter als Anne Vegter zichzelf blijft en doet wat ze ook had gedaan als ze de functie niet had, voor zover dat mogelijk is met de opdrachten die ze krijgt. Als ze dezelfde grillige stappen en onbesmuikt pornografische wendingen als voorheen maakt.

Ergens klinkt nog altijd de kinderboekenschrijver Vegter in haar nieuwe gedichten door, al is ze iets milder van toon. Zo neemt onze Dichter des Vaderlands afscheid van Beatrix als koningin: “O lieve koningin / die levenslang het hele land voorbij zag gaan, nu mag het zomaar, / lekker zomaar in de rij gaan staan.”

LITERATUUR

Het werk van Anne Vegter wordt uitgegeven door Querido. Zie ook www.dichterdesvaderlands.nl.

Deze boeken worden in het artikel besproken:

Eiland berg gletsjer, 2011.

Spamfighter, 2007.

Sprookjes van de planeet aarde, 2006.

Aandelen en obligaties, 2002.

Harries hoofdingang, 1999.

Het veerde, 1991